

Femicide in de Nederlandse rechtspraak: juridische erkenning en straftoemeting

Laurie Ritzen

Suzan van der Aa

Alice Giannini

Camila Ugaz Heudebert

Johannes Keiler

Elvira Loibl

Christina Peristeridou

Opdrachtgever

Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC)

Begeleidingscommissie

prof. dr. M.C.A. Liem (voorzitter) (hoogleraar Veiligheid en Interventies, Universiteit Leiden)

mr. dr. L. van Lent (universitair hoofddocent Straf- en Strafprocesrecht, Universiteit Utrecht)

mr. S.S. Mangal (Ministerie van Justitie en Veiligheid – vanaf 7 oktober 2025)

mr. dr. E.A.J. Nab (universitair hoofddocent Straf- en Strafprocesrecht, Radboud Universiteit)

mr. S.J. Tjalsma (Ministerie van Justitie en Veiligheid – tot 7 oktober 2025)

dr. D.P. Heinrich (WODC)

Colofon

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de afdeling Extern Wetenschappelijk Beleidsonderzoek van het Wetenschappelijke Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), op verzoek van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

©2026 Universiteit Maastricht.

Auteursrechten voorbehouden.

Samenvatting

1. Inleiding

Het gendergerelateerde doden van een vrouw of meisje (femicide) is de meest ernstige vorm van geweld tegen vrouwen. In Nederland worden jaarlijks gemiddeld 43 vrouwen en meisjes gedood, waarvan 71,6% door een (ex-)partner of familielid.¹ Onder invloed van internationale verdragen en femicidezaken die veel media-aandacht hebben gegenereerd, staat het onderwerp momenteel volop in de belangstelling. Hoewel Nederland de afgelopen jaren belangrijke stappen heeft gezet in de strijd tegen femicide – bijvoorbeeld door de introductie van het nationale plan van aanpak ‘Stop femicide!’ in 2024² – kennen we geen aparte strafbaarstelling van femicide. Ook is er weinig zicht op de manier waarop femicidezaken in de Nederlandse strafrechtspraktijk worden aangepakt. Dit leidde tot discussie in een rondetafelgesprek (8 juni 2023), in een commissiedebat (27 september 2023) en tot Tweede Kamervragen over de huidige aanpak van femicidezaken. Deze discussie vormde aanleiding voor het onderhavige onderzoek, waarin vier doelen centraal stonden:

1. Het analyseren van de mate waarin en manier waarop gendergerelateerde kenmerken en femicide expliciet of impliciet worden genoemd en gebruikt in rechterlijke uitspraken inzake moord en doodslag op vrouwen.
2. Het in kaart brengen van de wijze waarop gendergerelateerde kenmerken een rol spelen bij de straftoemeting in femicidezaken.
3. Het verkennen van de verdere juridische en praktische behandeling van femicide binnen de huidige strafrechtelijke normstelling, met aandacht voor mogelijke verbeteringen in de herkenning, erkenning, bewijsvoering en straftoemeting.
4. Het verkennen van verschillende (buitenlandse) juridische benaderingen om femicide strafrechtelijk te reguleren, waaronder de mogelijkheid om gendergerelateerde kenmerken als strafverzwarende omstandigheden te betrekken bij de beoordeling van zaken van moord en doodslag op vrouwen.

2. Probleemstelling en onderzoeksvragen

In het onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

In hoeverre wordt femicide binnen de Nederlandse rechtspraktijk herkend, erkend, gekaderd en juridisch beoordeeld, en op welke wijze worden gendergerelateerde kenmerken meegewogen in de strafrechtelijke beoordeling en straftoemeting van (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?

¹ CBS, Slachtoffers moord en doodslag, 2024.

² Rijksoverheid, *Stop femicide! Plan van aanpak om dodelijk geweld tegen vrouwen en meisjes door (ex-) partner of familie te voorkomen*, 2024.

Deze centrale vraag werd beantwoord aan de hand van verschillende sub-vragen, verdeeld over de volgende vijf categorieën:

1. Vragen met betrekking tot het huidige beleids- en juridische kader

- a. Wat is het huidige Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide?

2. Vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraak

- a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraak behandeld met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken betrokken in het vooronderzoek, specifiek ten aanzien van gericht opsporingsonderzoek en dossiervorming?
- c. In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of een alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

3. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de bewezenverklaring

- a. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?
- b. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte rade’? Zo ja, hoe?
- c. In hoeverre *kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in moordzaken?

4. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in uitspraken voor wat betreft de sanctieoplegging

- a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?
- c. Hoe verhoudt de straftoemeting in femicidezaken zich tot de wettelijke strafmaxima?

5. Vragen met betrekking tot de manier waarop verschillende EU-landen femicide en gendergerelateerde kenmerken (strafrechtelijk) aanpakken

- a. Hoe worden femicide en gendergerelateerde kenmerken juridisch gekaderd in andere rechtssystemen?
- b. Welke strafrechtelijke benaderingen hanteren andere landen om femicide te definiëren en bestraffen?

- c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?

3. Werkdefinitie ‘femicide’

Om het onderzoek helder af te bakenen, ontwikkelden we eerst een werkdefinitie van femicide. Binnen dit onderzoek definieerden we femicide als:

- i. een opzettelijk en wederrechtelijk levensdelict;
- ii. gepleegd jegens een meisje of vrouw;
- iii. waarin een gendergerelateerd kenmerk een (motiverende) rol speelt.

Hierbij beperkten we de levensdelicten tot gevallen van (pogingen) moord en (gekwalficeerde) doodslag. Het onderzoek richtte zich niet uitsluitend op slachtoffers van het (biologische) vrouwelijke geslacht, maar omvatte ook transvrouwen. Plegers konden binnen deze definitie alle genders hebben en waren dus niet beperkt tot mannen. Voor de gendergerelateerde kenmerken sloten we aan bij een operationalisering ontwikkeld door de UNODC.³ Dit betekende dat levensdelicten gepleegd op vrouwen door hun (voormalige) intieme partner of door familieleden *automatisch* onder de definitie van femicide vielen. In andere gevallen – levensdelicten gepleegd door (on)bekenden – werd gekeken naar de aanwezigheid van tenminste één van de volgende criteria:

1. het slachtoffer had in het verleden te maken gehad met fysiek, seksueel, of psychisch geweld/*harassment* door de pleger;
2. het slachtoffer was een slachtoffer van een vorm van uitbuiting, bijvoorbeeld in de context van mensenhandel, door gedwongen arbeid of slavernij;
3. het slachtoffer werd voorafgaand aan de moord/doodslag gegijzeld of werd wederrechtelijk beroofd van haar vrijheid;
4. het slachtoffer was werkzaam in de seksindustrie;
5. er was sprake van seksueel geweld tegen het slachtoffer voorafgaand, tijdens en/of na afloop van de moord/doodslag;
6. de moord/doodslag ging gepaard met verminking van het lichaam van het slachtoffer;
7. het lichaam van het slachtoffer werd op een openbare plek achtergelaten;
8. de moord/doodslag bestond uit een gendergerelateerd haatmisdrijf, dat wil zeggen, de pleger(s) kozen het slachtoffer uit vanwege een specifiek vooroordeel tegen vrouwen.

Naast deze acht criteria waren we op basis van aanvullende wetenschappelijke studies ook alert op de factoren ‘eengerelateerd geweld’ en ‘zwangerschap van het slachtoffer’. Tevens stonden

³ UNODC and UN Women, Statistical framework for measuring the gender-related killing of women and girls (also referred to as “femicide/feminicide”).

we open voor contra-indicaties – dus aanwijzingen *tegen* kwalificering als ‘femicidezaak’ – vanwege de ruime insteek van de UNODC-operationalisering.

4. Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek werden verschillende onderzoeksmethoden gehanteerd:

- 1) Juridische deskresearch: met behulp van een juridische deskresearch werd het huidige Nederlandse strafrechtelijke kader in kaart gebracht waarmee femicide momenteel wordt aangepakt. Tevens werd inzicht gegeven in het nationale Plan van Aanpak ‘Stop femicide!’
- 2) Jurisprudentieonderzoek: op www.rechtspraak.nl zijn alle zaken van (poging tot) moord en doodslag op een vrouwelijk slachtoffer bekeken in de periode 1 januari 2021 – 31 december 2024. Aan de hand van verschillende in- en exclusiecriteria kwamen we tot een uiteindelijke selectie van 282 unieke zaken die voldeden aan onze werkdefinitie van femicide. Met behulp van deze selectie is gekeken: naar het gebruik van de term ‘femicide’ in de Nederlandse jurisprudentie; of gendergerelateerde kenmerken altijd worden (h)erkend; welke rol gendergerelateerde kenmerken spelen in de vaststelling van ‘opzet’ en ‘voorbedachte raad’; en welke rol gendergerelateerde kenmerken spelen in de sanctionering.
- 3) Kwalitatieve vignettenstudie: voorafgaand aan de interviews met experts namen 7 officieren van justitie en 5 strafrechters deel aan een kwalitatieve vignettenstudie. Aan de hand van hun reacties op vier fictieve scenario’s (partner femicide; ex-partner femicide; levensdelict op een onbekende; levensdelict op een sekswerker), aangevuld met vier *cue variaties* (meldingen huiselijk geweld; meldingen intimidatie en belaging; misogynistisch haatmotief; context van sekswerk) is verkend: in hoeverre officieren en rechters de term ‘femicide’ spontaan gebruiken; of ze bepaalde gendergerelateerde kenmerken herkennen; en of ze hier een strafverzwarende werking aan toekennen.
- 4) Interviews met experts: om de afbakening van femicide en de (h)erkenning van gendergerelateerde kenmerken in de opsporing en de vervolging-/berechtingsfase te onderzoeken, werden semigestructureerde interviews afgenomen met 22 experts, bestaande uit officieren van justitie, rechters, strafrechtsgeleerden, politiefunctionarissen en medewerkers van Veilig Thuis en Slachtofferhulp Nederland. Tijdens deze interviews werd ook nader ingegaan op de wenselijkheid en de voor- en nadelen van buitenlandse en toekomstige initiatieven in de strijd tegen femicide.
- 5) Rechtsvergelijkend onderzoek: het rechtsvergelijkende gedeelte had betrekking op zeven EU-lidstaten: België, Spanje, Portugal, Malta, Cyprus, Italië en Oostenrijk. Met behulp van landenrapporten – gebaseerd op een deskresearch en interviews met buitenlandse experts – werd de (strafrechtelijke) aanpak van femicide en gendergerelateerde kenmerken in deze landen in kaart gebracht.

5. Resultaten

Hieronder worden de belangrijkste resultaten per cluster onderzoeksvragen weergegeven.

5.1. Vragen met betrekking tot het huidige juridische en beleidskader

a. Wat is het huidige Nederlandse beleids- en juridische kader inzake femicide?

Het huidige Nederlandse juridische kader inzake femicide wordt vormgegeven aan de hand van de generieke strafbepalingen moord, (gekwalficeerde) doodslag en de wettelijke strafverzwarringsgrond van een ‘discriminatorisch oogmerk’. Qua beleid is het nationale beleidsplan ‘Stop femicide!’ van belang en hebben het openbaar ministerie en de politie interne beleidsregels opgesteld.

Femicidezaken – zoals in dit onderzoek gedefinieerd – kunnen onder het huidige recht strafrechtelijk worden vervolgd als (poging tot) (art. 45 Sr) moord (art. 289 Sr) of doodslag (art. 287 Sr). Op basis van onze analyse van de bestanddelen voorzagen we geen delictspecifieke knelpunten bij vervolging wegens femicide. Gendergerelateerde kenmerken kunnen mogelijk wel bijdragen aan de vaststelling van ‘opzet’ of ‘voorbedachte raad’. Op basis van de rechtsdogmatiek verwachtten we een dergelijke rol bij ‘opzet’ vooral met betrekking tot gendergerelateerde kenmerken die direct samenhangen met of onmiddellijk voorafgaan aan de fatale gedraging, zoals seksueel geweld of gijzeling. Gendergerelateerde kenmerken die temporeel verder verwijderd zijn van het fatale incident – zoals een verleden van huiselijk geweld – lijken daarvoor minder relevant.

Voor de vaststelling van ‘voorbedachte raad’ is vereist dat de verdachte voldoende tijd en gelegenheid heeft gehad om zich te beraden op zijn besluit. Het handelen vanuit een ogenblikkelijke gemoedsopwelling staat daaraan in de weg. Eerder onderzoek van Buisman & Jansen (2023) laat zien dat in femicidezaken tussen (ex-)partners regelmatig vrijspraak voor moord volgt wegens het ontbreken van een vooropgezet plan of vanwege een hevige gemoedsopwelling. Het gendergerelateerde kenmerk ‘gijzeling’ zou daarentegen kunnen wijzen op planmatig handelen en daarmee kunnen bijdragen aan de vaststelling van ‘voorbedachte raad’.

Daarnaast kan de strafverzwarende grond van artikel 288 Sr (gekwalficeerde doodslag) in bepaalde femicidezaken van toepassing zijn. Gendergerelateerde kenmerken als ‘uitbuiting’, ‘gijzeling’ en ‘seksueel geweld’ kunnen erop wijzen dat het levensdelict is gepleegd ter voorbereiding of vergemakkelijking van een ander strafbaar feit, dan wel om ontdekking of vervolging daarvan te voorkomen. Tegelijkertijd verwachtten we niet dat artikel 288 Sr een centrale rol speelt in de strafrechtelijke reactie op femicide, omdat aan dergelijke zaken vaak een andere dynamiek ten grondslag ligt.

Sinds 1 juli 2025 verhoogt artikel 44bis juncto 90quater lid 2 Sr de maximale straf indien een strafbaar feit met een ‘discriminatorisch oogmerk’ wordt begaan of indien het strafbare feit in direct verband staat met gedragingen die haat tegen of discriminatie van een groep mensen wegens verschillende discriminatiegronden (waaronder geslacht) tot uitdrukking brengen. Deze strafverzwarringsgrond lijkt in femicidezaken met name relevant wanneer sprake is van een expliciet misogynistisch haatmotief. In andere gevallen ligt toepassing van artikel 44bis Sr op femicidezaken minder voor de hand.

Artikel 304 Sr is formeel niet van toepassing op femicide, aangezien deze bepaling uitsluitend ziet op strafverhoging bij *mishandeling* gepleegd binnen bepaalde partner- en familierelaties. De achterliggende ratio van dit artikel – dat van personen in een nauwe relatie meer ‘piëteit’ mag worden verwacht – is echter ook voorstelbaar in gevallen van femicide binnen dergelijke relaties.

Vervolgens zijn het nationale beleidsplan ‘Stop femicide!’ en de daaruit voortvloeiende maatregelen kort besproken. Het plan heeft geen directe gevolgen voor de strafrechtelijke kwalificatie of vervolging van femicide – wanneer de (poging) doodslag of moord dus reeds heeft plaatsgevonden – maar richt zich primair op preventie en vroegsignalering. Daarmee kan het bijdragen aan het beperken van nieuwe femicidezaken en aan een consistentere herkenning en benoeming van dergelijke zaken als ‘femicide’.

Ten slotte werd tijdens de interviews geïnventariseerd of binnen organisaties in de strafrechtssketen specifiek beleid ten aanzien van femicide bestaat. Hieruit bleek dat enkel het openbaar ministerie en de politie speciaal beleid hebben ontwikkeld. Binnen het openbaar ministerie betreft dit: de aanstelling van gespecialiseerde huiselijk geweldofficieren van justitie (landelijk en per parket); een woordvoeringsrichtlijn waarin het begrip ‘femicide’ is gedefinieerd als levensdelicten tussen (ex-)partners en is afgesproken relevante zaken expliciet als ‘femicide’ aan te duiden; en het oormerken van levensdelicten met een vrouwelijk slachtoffer in het GPS-systeem. Binnen de politie is (op eenheidsniveau) onder meer afgesproken om: een recherchepsycholoog aan het opsporingsteam toe te wijzen; structureel informatie op te vragen bij Veilig Thuis en andere ketenpartners bij levensdelicten in afhankelijkheidsrelaties; en levensdelicten binnen afhankelijkheidsrelaties aan een ‘review’ te onderwerpen. Daarnaast worden in dit soort zaken regelmatig de portefeuillehouders Zorg en Veiligheid geraadpleegd.

5.2. Vragen met betrekking tot de behandeling van femicide in de rechtspraak

- a. Hoe wordt femicide binnen de huidige strafrechtspraak behandeld, met betrekking tot de herkenning en erkenning van gendergerelateerde kenmerken, de bewijsvoering in strafzaken en de straftoemeting?
- b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken betrokken in het vooronderzoek, specifiek ten aanzien van gericht opsporingsonderzoek en dossiervorming?
- c. In hoeverre wordt de term ‘femicide’ (of een alternatief) expliciet genoemd in uitspraken, en zo ja, hoe wordt deze term juridisch gekaderd?

Uit het onderzoek bleek dat in de jurisprudentie weliswaar vaak wordt verwezen naar de (ex-)partner/familierelatie en/of andere gendergerelateerde kenmerken, maar dat er desondanks verschillen lijken te bestaan met betrekking tot de herkenning, afbakening en behandeling van femicide en gendergerelateerde kenmerken in de Nederlandse rechtspraak. Hieronder wordt deze conclusie per deelvraag en per gehanteerde onderzoeksmethode nader toegelicht.

(H)erkenning van gendergerelateerde kenmerken. Uit de *vignettenstudie* bleek dat rechters en officieren het begrip femicide in de eerste plaats spontaan associëren met levensdelicten tussen (ex-)partners (met en zonder extra gendergerelateerde kenmerken). In de overige scenario's (haatmotief en sekswerk) werd het woord ‘femicide’ veel minder vaak spontaan gebruikt. Verder werden bepaalde kenmerken, zoals ‘huiselijk geweld’, ‘voorafgaande belaging’ en een ‘haatmotief’, regelmatig spontaan genoemd in de motivering van de straf(eis).⁴

Voor de (h)erkenning van femicide en gendergerelateerde kenmerken is van belang hoe respondenten femicide afbakenen en welke gendergerelateerde kenmerken ze in dit verband relevant achten. Uit de *interviews* bleek dat respondenten femicide verschillend afbakenen en dat hierin drie manieren kunnen worden onderscheiden:

- a) Op basis van gendergerelateerde kenmerken
- b) Op basis van (ex-)partnerrelatie plus gendergerelateerde kenmerken
- c) Op basis van (ex-)partnerrelatie/ afhankelijkheidsrelatie

Sommige respondenten beschouwen ieder levensdelict op een vrouw door haar (ex-)partner als femicide (categorie c). Andere respondenten achten aanvullende kenmerken – zoals voorafgaand huiselijk geweld of belaging – noodzakelijk om van femicide te kunnen spreken (categorie b). Weer anderen rekenen ook levensdelicten tussen (on)bekenden tot femicide, mits sprake is van gendergerelateerde kenmerken, zoals een misogynistisch haatmotief (categorie a). Deze laatste categorie – waarbij femicide wordt afgebakend aan de hand van gendergerelateerde kenmerken – kwam onder onze respondenten het meest voor. Toch hanteert het openbaar ministerie momenteel een definitie van femicide die aansluit bij categorie c), namelijk ‘levensdelicten op vrouwen door hun (ex-)partners’.

⁴ De ‘kale’ (ex-)relatie, het beroep van sekswerker en de bredere sekswerkcontext werden daarentegen minder vaak uit eigen beweging genoemd in de strafmotivering.

Daarnaast is onderzocht welke van de door de UNODC onderscheiden gendergerelateerde kenmerken door de respondenten relevant worden geacht voor de ‘kwalificatie’ van een zaak als femicide. De kenmerken die het meest met femicide werden geassocieerd zijn: een ‘verleden van huiselijk geweld’, ‘misogynistisch haatmotief’, ‘eengerelateerd geweld’ en ‘seksueel geweld voorafgaand aan, tijdens of na het levensdelict’. De kenmerken ‘uitbuiting’, ‘sekswerk’ en ‘gijzeling’ werden door (meer dan) de helft van de respondenten als indicatief voor femicide gezien. ‘Verminking van het lichaam’ en ‘achterlating van het lichaam op een openbare plek’ werden daarentegen het minst met femicide in verband gebracht.

Voorts bleek dat de meeste respondenten transgender vrouwen als potentiële slachtoffers onder de definitie van femicide scharen. Eveneens achtten de meeste respondenten het mogelijk dat ook anderen dan mannen pleger van femicide zijn. Daarnaast beschouwde een meerderheid mishandeling met de dood ten gevolge als een mogelijke verschijningsvorm van femicide.

Uit het *jurisprudentieonderzoek* bleek dat de rechters in 87% van alle door ons gedefinieerde ‘femicidezaken’ in de sanctiemotivering verwezen naar de partner- of familierelatie en/of andere gendergerelateerde kenmerken. Ook in de bewijsvoering speelden dergelijke elementen regelmatig een rol: bij 32% van de femicideverdenkingen waarin ‘voorbedachte raad’ inhoudelijk werd besproken en bij 11% waarin ‘opzet’ inhoudelijk aan de orde kwam, werd naar een kenmerk verwezen. Dit wijst erop dat de familie- en partnerrelatie en andere gendergerelateerde kenmerken in een aanzienlijk deel van de zaken worden (h)erkend, maar niet in alle gevallen worden betrokken in de uitspraak. Met name aanwijzingen voor een ‘geweldsverleden’ worden niet altijd uitdrukkelijk meegenomen in de bewijsvoering of sanctiemotivering. Een mogelijke verklaring hiervoor is het onderscheid tussen signalen of meldingen van huiselijk geweld enerzijds, en eerdere strafrechtelijke veroordelingen anderzijds. In de vignettenstudie bleek namelijk dat respondenten eerder geneigd zijn tot strafverzwaring bij een veroordeling of onomstotelijk bewijs van eerder huiselijk geweld dan bij meldingen. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat bepaalde rechters het geweldsverleden simpelweg niet in strafverzwarende zin meenemen.

Gendergerelateerde kenmerken in de opsporing. Uit de *interviews* met officieren van justitie en politieambtenaren bleek dat er verschillen bestaan in de mate waarin actief wordt gestuurd op onderzoek naar gendergerelateerde kenmerken. Enkele officieren van justitie wijzen collega’s expliciet op het belang van onderzoek naar bijvoorbeeld de relationele context en psychisch geweld, maar de meeste officieren en politiefunctionarissen menen dat dergelijke kenmerken in het kader van de waarheidsvinding sowieso aan het licht komen en dat aanvullende sturing niet noodzakelijk is: de politie vraagt bij levensdelicten binnen ‘afhankelijkheidsrelaties’ standaard informatie op bij Veilig Thuis en andere relevante partners.

Gebruik term ‘femicide’ in uitspraken. Uit de *vignettenstudie* bleek dat de meeste respondenten bereid zijn levensdelicten tussen (ex-)partners ter zitting expliciet als ‘femicide’ aan te duiden. Voor een deel van hen is dit mede afhankelijk van de aanwezigheid van aanvullende gendergerelateerde kenmerken, zoals een voorgeschiedenis van huiselijk geweld. Ook bij een

duidelijk misogynistisch haatmotief bestaat animo om de zaak als ‘femicide’ te benoemen. Als redenen voor het gebruiken van de term werden onder meer genoemd dat dit aansluit bij intern beleid van het openbaar ministerie, dat het de ernst van de gedraging tot uitdrukking brengt en dat hiermee wordt verduidelijkt om wat voor type zaak het gaat.

Daartegenover staat dat de term ‘femicide’ in het *jurisprudentieonderzoek* nauwelijks voorkwam. In slechts 5 zaken (minder dan 2% van alle femicidezaken) gebruikte de feitenrechter dit woord expliciet. Het betrof uitsluitend zaken van (ex-)partner-femicide waarin voorafgaand aan het fatale incident sprake was van ‘rode vlaggen’. Rechters hanteerden de term doorgaans om de maatschappelijke impact van het strafbare feit duidelijk te maken of om de zaak correct te *framen*. Gebruik van de term door andere procespartijen komt eveneens voor, maar is nog zeldzamer. Daarnaast bleek dat de term niet consequent wordt overgenomen in de inhoudsindicaties op www.rechtspraak.nl: soms werd het woord opgenomen zonder dat het in de uitspraak zelf voorkwam, terwijl het in andere gevallen juist ontbrak. Het enige ‘alternatieve’ begrip dat in de jurisprudentie werd aangetroffen, is het woord ‘partnerdoding’. Deze term werd eveneens 5 keer door de feitenrechter gebruikt, maar vooral in feitelijke zin: om te constateren dat iemand zijn (ex-)partner heeft gedood. Partnerdoding fungeert daarmee niet als synoniem van ‘femicide’, maar als een feitelijke aanduiding van de relationele context waarbinnen het delict heeft plaatsgevonden.

5.3. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering

- a. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’? Zo ja, hoe?
- b. Worden deze kenmerken juridisch gewogen en meegenomen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘voorbedachte rade’? Zo ja, hoe?
- c. In hoeverre *kunnen* gendergerelateerde kenmerken worden meegenomen in de beoordeling van het bestanddeel ‘voorbedachte rade’ in moordzaken?

Uit het jurisprudentieonderzoek bleek dat gendergerelateerde kenmerken in de rechtspraak nauwelijks een rol spelen in de strafrechtelijke beoordeling van ‘opzet’, maar dat deze wel vaker worden betrokken bij de onderbouwing van ‘voorbedachte raad’. Over de vraag in hoeverre gendergerelateerde kenmerken (rechtsdogmatisch) een rol *kunnen* spelen bij de beoordeling van ‘voorbedachte raad’ verschillen de meningen. Hieronder volgt een uitgebreider toelichting per onderzoeksmethode.

De rol van gendergerelateerde kenmerken in de bewijsvoering werd in de eerste plaats onderzocht aan de hand van het *jurisprudentieonderzoek*. Daaruit bleek dat deze kenmerken slechts beperkt werden betrokken bij de onderbouwing van ‘opzet’: in 26 van de 239 femicideverdenkingen waarin dit bestanddeel inhoudelijk werd behandeld (11%) troffen we

een gendergerelateerd kenmerk aan. In 18 van deze 26 zaken betrof het een feitelijke vermelding – bijvoorbeeld ter vaststelling van een partnerrelatie tussen verdachte en slachtoffer – zonder dat het kenmerk werd gebruikt ter onderbouwing van het opzet op de dood. Slechts in 3 zaken werden gendergerelateerde kenmerken expliciet als argument in de bewijsredenering betrokken.

Gendergerelateerde kenmerken speelden een grotere rol bij de vaststelling van ‘voorbedachte raad’ dan bij ‘opzet’. In 53 van de 166 onderzochte femicideverdenkingen waarin voorbedachte raad inhoudelijk werd besproken (32%) werd een gendergerelateerd kenmerk betrokken bij de beoordeling van dit bestanddeel. Zo werd regelmatig verwezen naar de relatie(breuk) tussen verdachte en slachtoffer om de context van de fatale handeling te duiden en daaruit een motief af te leiden, bijvoorbeeld dat verdachte zijn ex-partner heeft gedood vanwege de beëindiging van de relatie. Daarbij geldt evenwel dat de gendergerelateerde kenmerken in deze context een ondersteunende rol spelen in de zin dat er altijd ook andere feiten en omstandigheden nodig zijn om voorbedachte raad aan te kunnen nemen, zoals tijdsverloop of concrete voorbereidingshandelingen met een planmatig karakter.

Uit de *interviews* bleek dat de meeste van de ondervraagde officieren van justitie ruimte zagen voor het betrekken van gendergerelateerde kenmerken bij de vaststelling van opzet en/of voorbedachte raad. Daarbij benadrukten sommigen wel dat dergelijke kenmerken niet op zichzelf doorslaggevend zijn en dus steeds in samenhang met andere bewijsmiddelen moeten worden beoordeeld. Rechters toonden zich terughoudender. Zij zagen met name mogelijkheden voor de kenmerken ‘haatmotief’, ‘seksueel geweld’ of voorafgaande doodsb bedreigingen, omdat deze kunnen wijzen op een motief of wilsbesluit. Andere rechters verwezen echter naar de geldende rechtsdogmatische invulling van de bestanddelen en zagen niet hoe gendergerelateerde kenmerken binnen de huidige wetsinterpretatie kunnen bijdragen aan de vaststelling van opzet of voorbedachte raad.

5.4. Vragen met betrekking tot de rol van gendergerelateerde kenmerken in de sanctionering

a. In hoeverre verwijzen strafmotiveringen expliciet naar gendergerelateerde kenmerken bij (poging tot) moord en doodslag op vrouwen?b. In hoeverre worden gendergerelateerde kenmerken expliciet in strafverzwarende zin genoemd in strafmotiveringen?c. Hoe verhoudt de straftoemeting in femicidezaken zich tot de wettelijke strafmaxima?

In strafmotiveringen bij levensdelicten op vrouwen wordt momenteel al zeer vaak expliciet verwezen naar de aanwezigheid van een (ex)partner-/familierelatie en andere gendergerelateerde kenmerken en wordt ook regelmatig een strafverzwarende werking aan deze relatievorm/kenmerken toegekend. In vergelijking met andere gendergerelateerde

kenmerken worden aanwijzingen van eerder huiselijk geweld en verwijzingen naar de ‘kale’ (ex)partner/familierelatie echter minder vaak genoemd in de strafmotivering. Bovendien wordt aan de ‘kale’ (ex)partner/familierelatie minder vaak een strafverzwarende werking toegekend. In de meeste zaken blijft de opgelegde sanctie onder de wettelijke strafmaxima en de maxima worden door respondenten ook niet als een belemmering gezien. Hieronder volgt wederom nadere uitleg aan de hand van de verschillende onderzoeksmethoden.

Uit de *vignettenstudie* bleek dat rechters en officieren met name ‘voorafgaande belaging’, een ‘haatmotief’ en de ‘kale (ex-)partnerrelatie’ in strafverzwarende zin betrekken bij de straf(eis). Aanwijzingen voor eerder ‘huiselijk geweld’ werden in mindere mate strafverzwarend gewogen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het in de voorgelegde scenario’s slechts ging om meldingen – niet om eerdere veroordelingen – en dat de precieze context van het geweld voor de respondenten onvoldoende duidelijk was. Het beroep van ‘sekswerker’ en de bredere sekswerkcontext bleken in beginsel niet van invloed op de straf(eis), tenzij een concreet verband werd aangenomen tussen het beroep van het slachtoffer en het gepleegde levensdelict.

In de *interviews* gaven 9 van de 10 rechters en officieren aan dat alle gendergerelateerde kenmerken in beginsel strafverzwarend kunnen werken. Daarbij worden door sommige respondenten wel uitzonderingen genoemd, zoals voor de ‘kale’ relatie; ‘achterlating van het lichaam op een openbare plek’ en het beroep van ‘sekswerker’. Daarnaast dachten 7 van de 10 rechters en officieren dat ‘femicidezaken’ tegenwoordig zwaarder worden bestraft dan andere, ‘reguliere’ levensdelicten.

Ook het *jurisprudentieonderzoek* bevestigde de prominente rol van gendergerelateerde kenmerken in de strafmotivering. In 258 van de 295 door ons gedefinieerde femicidezaken werden de partner- of familierelatie en/of andere gendergerelateerde kenmerken expliciet in de strafmotivering betrokken. Dit gebeurde overwegend in strafverzwarende zin: in 74% van de femicidezaken tussen (ex-)partners en in 64% van de femicidezaken tussen familieleden werd de ‘kale’ relatie in strafverzwarende zin meegewogen. Aanwijzingen voor ‘eerder (huiselijk) geweld’ werden niet altijd expliciet genoemd in de strafmotivering, maar wanneer dit wel gebeurde, werd het eerdere geweld altijd in strafverzwarende zin betrokken. De overige gendergerelateerde kenmerken werden doorgaans wel in de strafmotivering opgenomen en hadden vrijwel altijd een strafverzwarende invloed op de sanctie.

Ten slotte bleek dat de huidige strafmaxima in de rechtspraak geen belemmering vormen bij de afdoening van femicidezaken. In het jurisprudentieonderzoek kwamen slechts 5 zaken voor, waarin het toen geldende maximale gevangenisstraf voor (poging) doodslag (respectievelijk 10 of 15 jaar) werd opgelegd. Deze zaken betroffen feiten die vóór 1 juli 2023 waren gepleegd, toen het oude maximum nog gold. Inmiddels bedraagt het strafmaximum voor doodslag 25 jaar. In de meeste zaken bleven de opgelegde straffen ruim onder de wettelijke strafmaxima voor (poging tot) moord en doodslag.

Ook uit de *interviews* met officieren en rechters kwam naar voren dat de huidige strafmaxima voldoende ruimte bieden voor een adequate sanctionering van femicidezaken. Hoewel enkele respondenten voorstander zijn van het expliciteren van gendergerelateerde kenmerken als strafverzwarende omstandigheid of van een ruimere toepassing van artikel 304 Sr bij

levensdelicten, hangt dit niet samen met het idee dat de bestaande maxima ontoereikend zouden zijn. Volgens de respondenten bieden de huidige marges voldoende sanctioneringsruimte.

5.5. Vragen met betrekking tot de buitenlandse (strafrechtelijke) aanpak van femicide

- a. Hoe worden femicide en gendergerelateerde kenmerken juridisch gekaderd in andere rechtsstelsels?
- b. Welke strafrechtelijke benaderingen hanteren andere landen om femicide te definiëren en bestraffen?
- c. Welke juridische en praktische overwegingen spelen een rol bij de in andere landen waargenomen strafrechtelijke benaderingen, indien wordt overwogen om deze in het Nederlandse systeem te introduceren?

Uit het rechtsvergelijkende onderzoek bleek dat de onderzochte landen femicide en gendergerelateerde kenmerken uiteenlopend juridisch kaderen. Grofweg kunnen vijf verschillende modellen worden onderscheiden:

- 1) Landen met een juridische definitie van femicide, zonder dat deze definitie ziet op het materiële strafrecht (België, Spanje);
- 2) Landen met een zelfstandige strafbepaling voor femicide (Cyprus, Italië)
- 3) Landen waar femicide en gendergerelateerde kenmerken als wettelijke genderspecifieke strafverzwarringsgronden zijn opgenomen (Malta)
- 4) Landen met familie/partnerrelaties en haat/discriminatie als wettelijke genderneutrale strafverzwarringsgronden (Spanje, Portugal, België); en
- 5) Landen waar ook andere kenmerken in een wettelijke genderneutrale strafverzwarringsgrond zijn opgenomen (Italië, Oostenrijk).

Ondanks de variaties in benadering keren bepaalde aspecten in vrijwel alle rechtsstelsels terug. Zo vormen (ex-)partnerrelaties, familierelaties en haatmotieven in alle onderzochte landen een aanknopingspunt in de definiëring van femicide en/of wettelijke strafverzwaring. Andere door de UNODC aangedragen gendergerelateerde kenmerken – zoals huiselijk geweld, uitbuiting, sekswork, seksueel geweld of eengerelateerd geweld – troffen we minder vaak aan. De kenmerken ‘gijzeling’, ‘verminking van het lichaam’ en ‘achterlating van het lichaam op een openbare plek’, worden in geen van de onderzochte landen genoemd als wettelijke strafverzwarende omstandigheid en/of kenmerk van femicide. Opvallend was dat meerdere landen het doden van een ‘zwangere vrouw’ als wettelijke strafverzwarringsgrond hebben opgenomen in hun strafwetgeving. Zwangerschap is geen expliciet femicidaal kenmerk in de UNODC operationalisering, maar is in sociaalwetenschappelijk onderzoek wel aangemerkt als risicofactor voor femicide. Toch hoeft de strafverzwaring vanwege zwangerschap in deze landen niet per se (alleen) samen te hangen met de gendergerelateerde context van de

levensberoving, maar heeft het mogelijk eerder te maken met het feit dat twee ‘personen’ het leven laten.

Ook bleek dat landen met specifieke regelingen voor femicide (zoals een juridische definitie of aparte strafbaarstelling) dit doorgaans opvatten als vorm van geweld tegen *vrouwen*. In sommige landen was het evident dat daar ook transvrouwen onder vallen; in andere landen is dat minder duidelijk. Uit de rechtsvergelijking kwam daarnaast naar voren dat het daderschap veelal genderneutraal wordt opgevat (met uitzondering van Spanje en mogelijk ook Cyprus). Daarnaast wordt femicide gezien als een opzettelijke levensdelict, zoals moord en doodslag, maar ook (het buitenlandse equivalent van) mishandeling met de dood ten gevolge wordt hier vaak onder begrepen. Enkel Cyprus schaaft ook culpoze delicten onder de femicidebepaling.

In het onderzoek werden tevens de voor- en nadelen geïnventariseerd van verschillende strafrechtelijke benaderingen, indien wij deze in Nederland zouden introduceren. Deze inventarisatie werd gebaseerd op de bevindingen uit het rechtsvergelijkend onderzoek en de interviews met Nederlandse experts.

De eerste optie was de introductie van een aparte strafbaarstelling van femicide (cf. Cyprus en Italië). De helft van de geïnterviewde respondenten (7 van de 14) staat hier in beginsel positief tegenover. Een belangrijk voordeel van een zelfstandige strafbaarstelling is dat het kan bijdragen aan een grotere zichtbaarheid van de gendergerelateerde dimensie van het fenomeen en aan een meer systematische en betrouwbare registratie van femicidezaken. Ook kunnen preventiemaatregelen effectiever worden ontwikkeld en kan het misogynistische normen binnen de samenleving tegengaan. Daarnaast werd gewezen op de symbolische waarde van een zelfstandige strafbaarstelling en op de kans dat hiermee extra capaciteit en prioritering binnen de strafrechtsketen wordt gegenereerd.

Daartegenover staat dat een aparte strafbaarstelling volgens andere respondenten niet nodig is, nu femicide reeds onder de bestaande strafbepalingen van moord en doodslag kan worden vervolgd en het begrip ook binnen dit kader kan worden gebruikt om het fenomeen te duiden. Sommigen vrezen dat een aparte strafbaarstelling in de praktijk vooral symbolisch zou zijn. Daarnaast werden ook juridische bezwaren genoemd: de afbakening van het begrip kan complex zijn en problemen opleveren met het legaliteitsbeginsel. Ook werd gewezen op mogelijke bewijsproblemen als specifieke motieven als bestanddeel worden opgenomen. Verder werd betoogd dat met een afzonderlijke strafbaarstelling beoogde doelen mogelijk ook via minder ingrijpende middelen kunnen worden bereikt. Ten slotte wezen sommige respondenten op een mogelijke spanning met uitgangspunten van genderneutraliteit, gelijkheid en non-discriminatie, in die zin dat een genderspecifieke strafbaarstelling de indruk zou kunnen wekken dat levensdelicten met vrouwelijke slachtoffers ernstiger zijn dan die met mannelijke slachtoffers.

Een soortgelijke toepassing van de strafverzwaringsgronden in artikel 304 Sr op levensdelicten werd door meer respondenten gesteund: 10 van de 14 respondenten spraken zich hier positief over uit. Als belangrijkste argument werd genoemd dat de achterliggende ratio van artikel 304 Sr – piëteit tussen naasten – ook bij levensdelicten relevant kan worden geacht met het oog op wettelijke consistentie. Daarnaast werd verondersteld dat een dergelijke uitbreiding kan

bijdragen aan de strijd tegen femicide. Kritische kanttekeningen betroffen onder meer: de vraag of de ratio van artikel 304 Sr zelf nog onverkort geldt anno 2026; het feit dat het Wetboek van Strafrecht minder overzichtelijk zou worden; en het feit dat de huidige strafmaxima reeds voldoende ruimte bieden voor de sanctionering. Bovendien zou een dergelijke uitbreiding geen oplossing bieden voor het grote aandeel femicidezaken tussen ex-partners.

De introductie van (bepaalde) gendergerelateerde kenmerken als afzonderlijke wettelijke strafverzwarringsgronden kon op steun rekenen van 8 van de 14 respondenten. Voorstanders verwachten dat codificatie kan bijdragen aan grotere zichtbaarheid van femicide en strafrechtsactoren ertoe kan aanzetten de kenmerken systematisch te betrekken in strafzaken in de praktijk. Tegenstanders wezen daarentegen op het feit dat de huidige wettelijke strafmaxima voldoende ruimte bieden voor adequate straftoemeting en dat uitbreiding van strafverzwarringsgronden de systematiek en overzichtelijkheid van het Wetboek van Strafrecht verder kunnen compliceren.

De meeste respondenten spraken zich uit voor *genderneutraal* geformuleerde strafverzwarringsgronden, die ongeacht het gender van het slachtoffer toepassing kunnen vinden. Een genderspecifieke formulering werd als problematisch gezien, onder meer vanwege mogelijke spanningen met beginselen van gelijkheid en non-discriminatie, de genderneutrale systematiek van de Nederlandse strafwetgeving en vragen rondom de positie van non-binaire en agender slachtoffers. Daartegenover staat dat een genderspecifieke benadering volgens andere respondenten duidelijker tot uitdrukking brengt waar het fenomeen femicide op ziet – namelijk het doden van *vrouwen* in een gendergerelateerde context – en de noodzaak van een gendersensitieve aanpak onderstreept.

Verder spraken sommige respondenten de behoefte uit aan een expliciete (juridische) definitie van femicide. Een dergelijke definitie zou volgens hen kunnen bijdragen aan meer duidelijkheid en consistentie binnen de strafrechtketen en aan een gedeelde conceptualisering van het fenomeen. Daarnaast zou het de zichtbaarheid en herkenbaarheid van femicide kunnen vergroten.

Naast de hierboven besproken wetswijzigingen zijn door respondenten diverse andere suggesties gedaan ter verbetering van de aanpak van femicide. Deze varieerden van versterking van kennis en bewustwording (bijvoorbeeld in de opleiding van politie, officieren en rechters) tot verdere specialisatie binnen de strafrechtketen (zoals gespecialiseerde straffkamers) en het bevorderen van kennisdeling met het familierecht en hulporganisaties. Daarnaast werden meer inhoudelijke en preventieve maatregelen genoemd, waaronder aparte strafbaarstelling van niet-fatale verwurging, het eerder voorleggen van zaken met ‘rode vlaggen’ aan de rechter, het systematisch betrekken en reageren op signalen van ‘voorstelbare onveiligheid’ en het uitvoeren van (forensische) reviews van femicidezaken. Ten slotte pleitten sommige respondenten voor een bredere, meer holistische benadering, met aandacht voor het fenomeen in de media en het (basis)onderwijs.

De in de landenrapporten geïdentificeerde ‘best practices’ bestreken zowel juridische als organisatorische en preventieve maatregelen. Zij varieerden van het ontwikkelen van een omvattend beleidskader ter bestrijding van gendergerelateerd geweld en het inrichten van

geïntegreerde systemen voor monitoring en risicoanalyse, tot het instellen van gespecialiseerde rechtbanken en het verbeteren van statistische registratie en monitoring van femicide. Daarnaast werden institutionele versterkingen aangetroffen, zoals de oprichting van een wetenschappelijk advies- of expertcomité, gerichte opleiding van politie en magistraten en het uitvoeren van systematische reviews van femicidezaken. Een concreet voorbeeld is een pilot met een interinstitutionele databank waarin informatie uit tien verschillende instanties wordt samengebracht.

6. Discussie, aanbevelingen en toekomstig onderzoek

Het rapport sloot af met enkele discussiepunten, aanbevelingen en suggesties voor toekomstig onderzoek. Het eerste discussiepunt zag op de vraag of – en zo ja, hoe – ‘femicide’ in Nederland van een juridische definitie zou moeten worden voorzien. Gezien de geconstateerde verschillen in de afbakening van femicide in de rechtspraak en de verschillen in de (strafverzwarende) rol die aan gendergerelateerde kenmerken wordt toegekend lijkt de ontwikkeling van een heldere juridische definitie een goed idee. Dit is onze eerste aanbeveling. Ook een gedeelde opvatting over de vraag hoe moet worden omgegaan met aanwijzingen van eerder huiselijk geweld en de vraag of familie/partnerrelaties structureel in strafverzwarende zin moeten worden meegenomen kan bijdragen aan (nog) meer consistentie in de aanpak van femicidezaken.

Bij de ontwikkeling van een juridische definitie moet wel met bepaalde aspecten rekening worden gehouden. Een beperkte en relatief eenvoudige definitie – vergelijkbaar met de huidige definitie van het openbaar ministerie – heeft als voordeel dat zij binnen de strafrechtketen gemakkelijk te implementeren is en minder risico op interpretatieverschillen en afbakeningsvragen oplevert. Het nadeel van een dergelijke smalle definitie is dat andere zaken, die door nabestaanden of in het maatschappelijk debat eveneens als femicidezaken worden gepercipieerd, mogelijk buiten beeld blijven. Dat kan leiden tot verschillen in erkenning en duiding en daarmee tot (percepties van) ongelijkheid.

Indien wordt besloten tot invoering van een bredere juridische definitie van femicide en/of tot de introductie van wettelijke strafverzwarringsgronden, dan zal eveneens rekening moeten worden gehouden met de belevingswereld van justitiabelen en met de professionele praktijk binnen de strafrechtketen, evenals met de Nederlandse strafrechtelijke cultuur en wetssystematiek. Uit dit kwalitatieve onderzoek blijkt vooralsnog niet van een breed draagvlak voor een afzonderlijke strafbepaling voor femicide of voor genderspecifieke wettelijke strafverzwarringsgronden. Deze opties sluiten bovendien minder goed aan bij de huidige wetssystematiek van het Wetboek van Strafrecht. Voor genderneutraal geformuleerde strafverzwarringsgronden en voor een eventuele uitbreiding van artikel 304 Sr lijkt een breder draagvlak te bestaan (al zou aanvullend kwantitatief onderzoek dit nader kunnen bekijken). De genderspecifieke achtergrond van het fenomeen zou in dat geval eventueel tot uitdrukking kunnen komen in lagere wetgeving, beleidsdocumentatie of in een niet-strafrechtelijke definitie (vgl. België en Spanje).

Naast het ontwikkelen van een juridische definitie van femicide bevelen we het volgende aan:

1. het nader verkennen van mogelijkheden tot verdere specialisatie op het vlak van huiselijk geweld, geweld in afhankelijkheidsrelaties en femicide binnen de strafrechtpraktijk, bijvoorbeeld door inzet van gespecialiseerde rechters of het instellen van gespecialiseerde strafkamers;
2. het consequenter labelen van relevante strafzaken als ‘femicidezaken’, ook in gepubliceerde uitspraken, omdat dit kan bijdragen aan grotere zichtbaarheid van het fenomeen en aan maatschappelijke bewustwording. Daarbij kan een rol zijn weggelegd voor officieren, griffiers, rechters en de redactie van www.rechtspraak.nl.
3. toekomstig onderzoek naar andere vormen van fataal geweld tegen vrouwen – zoals mishandeling met de dood ten gevolge of dood door schuld – en de juridische afdoening daarvan. Dit kan bijdragen aan een beter begrip van de reikwijdte van het fenomeen femicide en de manier waarop het strafrecht daarop reageert.